

Grgur Mekinić i jezik njegovih pjesmarica *Duševne pesne... 1609. i 1611.*

Gerhard Neweklowsky¹

Grgur Mekinić autor je najstarijih pjesmarica Gradišćanskih Hrvata, odštampanih 1609. i 1611. godine u Svetom Križu kod Šoprona u zapadnoj Ugarskoj. Pjesme su prevedene iz njemačkih, latinskih i mađarskih predložaka. Nije nam poznato odakle je Mekinić došao u Gradišće. Bio je protestantski pastor koji je htio širiti luteransku vjeru među Hrvatima u zapadnoj Ugarskoj. U tome Mekinić nije uspio jer su Hrvati ostali katoličke vjere, a knjige su bile uskoro zabranjene tako da se izgubilo svako sjećanje na njih. Jezik pjesmarica tipično je čakavski, i to ikavsko-ekavski dijalekt, koji se danas govori u sjevernom i srednjem Gradišću. U jeziku ima tipično gradišćanskohrvatskih posebnosti, ali i osobina koje su dijelom kajkavske i slovenske. U članku se upoređuje Mekinićev jezik s gradišćanskohrvatskim jezikom, s Postillom 1568. i s drugom dijalekatskom građom. Kontinuirana gradišćanskohrvatska književnost počinje tek više od sto godina kasnije.

Ključne riječi: gradišćanskohrvatski jezik, najstarije pjesmarice 1609 i 1611, protestantizam, čakavski ikavsko-ekavski dijalekt, južnoslavenska dijalektologija.

1. Uvod²

Duševne pesne Grgura Mekinića (1609 i 1611) predstavljaju početak gradišćanskohrvatske književne tradicije. Usprkos toj činjenici, jezik pjesmarica do sada u detaljima nije proučavan. Pjesmarice su nam očuvane u jednom jedinom

1 Prof. emer. dr. sc. Gerhard Neweklowsky, Sveučilište u Beču, Mendegasse 15, 9073 Klagenfurt, Austrija. E-pošta: gerhard.neweklowsky@aau.at.

2 Rad je prošireni referat održan u Hrvatskom centru u Beču 9. lipnja 2017. na znanstvenom skupu „Od Grgura Mekinića do Alojza Jembriha. Protestantizam med tadašnjimi zapadno-ugarskimi Hrvatima“.

primjerku koji je stoljećima „spavao“ u ljubljanskoj Sjemenišnoj knjižnici i za koji se nije znalo do 1962/1963. godine (Smolik 1969, 246, također Meršić 1972b). Poznati proučavatelj starije književnosti, odnosno pismenosti Gradišćanskih Hrvata, László Hadrovics, tek je saznao za njih kad je njegova knjiga (Hadrovics 1974) bila već uglavnom gotova, tako da je Mekinić-Pythiraeus u nju ušao, ali njegov jezik nije obrađen. O pronalasku pjesmarica nas informiraju Smolik 1969 i Škafar 1969. Tamo će čitatelj naći također podatke o autoru, o sadržaju, o mogućim predlošcima itd. O *Duševnim pesnama* je autor ovog članka pisao u dva navrata (Neweklowsky 1997 i 2018). Mekinić nadovezuje na tradiciju mađarskog protestantizma, bio je evangelički pastor u Svetom križu (Keresturu, njem. Deutschkreuz, danas Gradišće), gdje je 1617. i umro. O Svetom Križu/Keresturu kaže Ivan Dobrović da su tamo od 1584. do 1643. imali evangeličke pastore i učitelje (Dobrović 1955: 64). Podatke o Mekinićevom životu nalazimo u radu Škafara (1969: 273-274), čije podatke preuzima i Hadrovics (1974: 23-24), Jembrih (1990: 6-10; 1997: 39-41, 209-216) a koristimo ih i mi u radu. Mekinić se spominje prvi put 1591. godine kao evangelički pastor u župi Steinbergu (mađ. Kőhalom), a 1596. je bio u istoj funkciji u Svetom Križu ili Keresturu (gdje su izišle također njegove pjesmarice, vidi Škafar 1969, cit. mjesto). Sveti Križ se nalazio u Mekinićevo vrijeme u livčanskoj gosposćini (Herrschaft Lockenhaus, hrv. Livka) (Dobrović 1955: 63–65). U toj gosposćini Sveti Križ nije bio hrvatsko selo, a hrvatska su sela u gosposćini bila (i ostala su hrvatska, čakavska, do danas): Filež, Dolnja Pulja i Gerištof. Najbliže čakavsko selo je Koljnof (njem. Kohlnhof, mađarski Kópháza, danas u Mađarskoj), a ni ostala čakavska sela sjevernog i srednjeg Gradišća nisu daleko.

O Mekinićevim pjesmaricama nema tradicije u Gradišću. A ipak, Škafar (1969: 281) piše da je zabilježeno prilikom evangeličke vizitacije 1631. u Kevešdu (Sopronkövesd) i u Liviru (Lövő) da Hrvati imaju „hrvatski tiskani gradual“ (tj. pjesmaricu). Katolička crkva zabranila je *Duševne pesne*, tako da se kasnije izgubilo svako sjećanje na njih. Neki povjesničari mislili su da se tu radilo o knjizi donesenoj iz stare domovine i o starim hrvatskim pjesmama (Škafar, op. cit.). Međutim, ovo je teško vjerovati jer su najstarije hrvatske pjesmarice mlađe od Mekinićevih. Smolik (1969: 255-262) pokazuje kako je Mekinić prevodio prema Lutheru i prema latinskom predlošku.

Mekinićeve protestantske *Duševne pesne* (1609. i 1611) prema svoj su prilici ne samo najstariji tiskani spomenici Gradišćanskih Hrvata nego i najsta-

rije hrvatske pjesmarice uopće. Prva knjiga sadrži 160 pjesama, a druga 141, skupa dakle 301 pjesmu. Pjesme su raspoređene prema njihovom sadržaju i to: prema crkvenoj godini, o istinama vjere, o sakramentima itd. Pjesmarice su opsežnije nego najstarije njemačke i slovenske pjesmarice (Smolik 1969: 250). Predlošci Mekinićevih pjesama bili su njemačke, latinske, mađarske i hrvatske pjesme. Za slovenske pjesmarice kaže Smolik „(...) se mi skoraj ne zdi verjetno, da bi jih poznal“ (Smolik 1969: 259). No ipak je A. Jembrih pokazao da je Mekinić poznao pjesmaricu Jurja Dalmatina (1584: 273, pretisak, Ljubljana 1984: 297-299), uspoređujući pjesmu *Kaj shalujesh serze moje? S Mekinićevom „Szercze moie cha faluies (...)“* (Jembrih, 1990: 72-75, pretisak, 1609: 58b-59a). Mekinićeve pjesme nemaju note jer ih tiskara nije imala, ali navodi početak, prvi stih pjesme, na njemačkom, latinskom, mađarskom (8) i hrvatskom prema kojoj se melodiji pjevala dotična pjesma. (Jembrih 1990: 48-77; 1997: 62-65, 235-242).

Zahvaljujući Alojzu Jembrihu Mekinićeve pjesmarice danas su lako dostupne u pretisku (1990). Najznačajnije djelo o Mekiniću i njegovom jeziku studija je uz pretisak obiju pjesmarica iz pera priređivača pretiska (Jembrih 1990). Tamo će čitatelj (kao i u raspravi Jembriha 1984; 1990) naći osnovne podatke o pronalasku pjesmarica u Sjemenišnoj knjižnici u Ljubljani, i o prvim znanstvenim radovima o njima (Smolik 1969, Škafar 1969) te o jeziku pjesmarica. Čini se da, unatoč lakoj dostupnosti pjesmarica, dosad nije mnogo o njima pisano, pogotovo ne detaljno o njihovom jeziku.

Hrvati sjevernoga Gradišća zovu se *Haci* i *Poljanci*, Hrvati srednjega Gradišća *Dolinci*. To je teritorij s kojim je Mekinić bio povezan. Tip njihove čakavštine morao je nekada, u domovini njihovih predaka u Hrvatskoj, biti povezan s područjem među rijekama Kupom, Savom i Unom (Neweklowsky 1978, karta na str. 281). Gradišćanski kajkavci živjeli su i žive danas u dvama selima blizu Šopronu i Svetom Križu, u Vedešinu (mađ. Hidegség, njem. Kleinandrä) i Umoku (mađ. Fertőhomok, njem. Amhagen). Porijeklom tih kajkavaca bavio se Mijo Lončarić 1990. On dolazi do zaključka da je njihov jezik, u prvom redu, povezan s iseljenicima iz Međimurja i Prekmurja, ali i sa srednjom Slavonijom (Lončarić 1990: 158, i Karta kajkavskoga narječja u istoj knjizi). Kod Škafara (1969: 279) nalazimo kartu sa svim ovdje spomenutim mjestima. Mekinićev jezik svakako je blizak spomenutim čakavcima, a razlikuje se od svih hrvatskih govora južnoga Gradišća.

Mekinićeve pjesmarice štampane su kod Emerika Farkaša (Imre Farkas), koji se oženio s udovicom Ivana Mandelca, poznatog tiskara iz doba slovenske i hrvatske reformacije, tako da je Farkaš dobio štampariju ženidbom. Između 1609. i 1619. odštampao je Farkaš niz knjiga u Keresturu; kasnije se preselio sa štamparijom u Čepreg (njem. Tschapring) gdje je dalje živio i radio kao tiskar (Škafar 1969: 276-277; Semmelweis 1972).

U objema pjesmaricama nalazimo posvetu Mikuli Zrinskomu (Zrinyi) koji je bio Mekinićev dobročinitelj (Jembrih 2018: 395-404). U predgovoru *Duševnih pesana* 1609. kaže da drugi narodi imaju pjesmarice „A pri naš Heruatih ie tih velik manikamenat“. To znači da se Mekinić osjećao Hrvatom. U predgovoru Pjesmarice 1611. kaže da je pjesmaricu namijenio „Heruatom i Szlovinczem ka haznomu i prudnomu ufaniu“. Slovinci su Slovenci, ali i kajkavski Hrvati.

2. Mekinićev jezik

Pitanje mjesta rođenja Grgura Mekinića i dalje je otvoreno. Neki su (npr. Meršić 1972a: 19–35) mislili da je Mekinić bio iz Prekmurja jer je upotrebljavao riječi koje su nepoznate u Gradišću, a poznate su u Prekmurju. Međutim, Jembrih (1990: 15–18) je otkrio da je neki Georgius Mekiniff de Wippach bio upisan 1543. na Bečkom sveučilištu (u Jembrihovom tekstu tiskarska greška je 1534). Kao godinu rođenja Jembrih određuje 1529–1531 (Jembrih 1984: 76). Sasvim je moguće da se tu radi stvarno o istom Mekiniću koji bi u tom slučaju bio iz Vipave, a došao je, poslije studija u Beču, u zapadnu Ugarsku među Hrvate u zapadnoj Ugarskoj ili u njihovu blizinu. Čini se da među Hrvatima nije mogao širiti luteransku vjeru neposredno jer nikad nije bio namješten u čisto hrvatskom selu. Ipak, pod njegovu je župu spadao također selo Derfelj (njem. Dörfel) koje je bilo miješano hrvatsko-njemačko selo (usp. Breu 1970: 93). Koje je Mekinić bio narodnosti, nije sasvim jasno. Svakako je pored hrvatskoga jezika poznao njemački, mađarski i latinski jezik.

Glavna obilježja Mekinićeva jezika opisana su kod Jembriha (1990: 27–47). Stoga nećemo ponavljati ono što je Jembrih rekao o Mekinićevu jeziku, nego ćemo to dopuniti još nekim dodatnim jezičnim podacima.

Mekinićev jezik nije neki narodni dijalekt, nego je to književni jezik u čiji sustav idu razni elementi. Drugo, osnova mu je svakako čakavski, ikavsko-ekavski, dijalekt; treće, ima kajkavskih i slovenskih jezičnih obilježja, kojih u čakavskim govorima Gradišća nema.

Neke primjere prevođenja nalazimo kod Smolika (1969). Kako Mekinić kaže u podnaslovu knjige, prevodio je s njemačkoga i mađarskoga jezika. Jasnije je da je poznavao i latinske pjesme, a nije ni isključeno da je upotrijebio pri prevođenju također hrvatske tekstove. Budući da Mekinić navodi „ad notam“ prema kojoj melodiji se pjeva svaka hrvatska pjesma, morao je prilikom prevođenja voditi o tome računa i upotrijebiti određen broj slogova, a često i rime. To znači da Mekinić nije samo prevodio nego je prepjevao pjesme (v. Jembrih 1990, 1997). Na taj način možemo se složiti s Jembrihom i slobodno reći da je Mekinić bio i prvi gradišćansko-hrvatski duhovni pjesnik.

Pored ikavsko-ekavskog refleksa jata, izrazito lokalna osobina hrvatskih govora sjevernoga i srednjega Gradišća jesu varijante prijedloga *u* pored *va* (nema *v*, a mislim da se slovo *v* u Mekinića – kako je bio običaj – može i mora u funkciji prijedloga čitati /u/ jer se tako govori u Gradišću. Druga je lokalna osobina protetičko *j* ispred *i*. Mislim da se samo tako može tumačiti pisanje *iilis* /jiliš/, *iima* /jima/, *iime* /jime/, *Iivan* /jivan/ itd. (usp. Neweklowsky 1978: 81 i 107). Treća lokalna osobina je palatalizacija *l* (za *n* nisam našao primjer, valjda slučajno) poslije velara (ne dosljedno): *gljedat*, *doklje*, *duglje*, *prokljet*. Ovo je vrlo zanimljiva pojava jer je nalazimo također u njemačkim govorima Gradišća, ali i u nekim drugim govorima na hrvatskom području, npr. također u *Postili* 1568. Stipana Konzula i Antuna Dalmatina (*gljedati*, *prokljet*) i u Gramatici Bartola Kašića 1604. (navodi kao primjer *što gljedaš?* na str. 187). U Mekinića se pojavljuje niz leksema s izvjesnim fonetskim osobinama koje i danas nalazimo u Gradišću: *črljen*, *dovica* (po *Iudithi Douiczi* II 83a/24)³, *drčati* „trčati“ (danas na Stinjacima), *dibina*, *dibok*, *gdo*, *izibrati*, *nimški*, *prijeti* „primiti“, *prez*, *tihota* (slov.), *treći*, *vrebac*, *zlamenje* i drugi. Neke su fonetske posebnosti ipak specifične: *gda* (slov. „kdaj, kadar“, dosta često), *krič* (slov. = „krik“) (*zgroznim krichem ga pelliahu* I 19a/50), *odajti* (*kad mije fzuita odaiti* I 89b/22), *otkojiti* (slov.) (*vBofiem fztrahu odkojiti* II 92a/11), *pravadan*, *pravadnost* (često), i dr.

Pored leksičkih primjera navedenih kod Jembriha (Jembrih 1990: 42–45) mogli bismo navesti još čitav niz drugih riječi raznog podrijetla, koje većinom također nalazimo u kajkavskom dijalektu i u slovenskom jeziku: *aldovati* „žrtvovati“, *ar* „jer“, *aer* „zrak“, *beteg*, *betežan*, *ča*, *čagod*, *čagodre*, *čemeran* „loš“, *čuda* „mnogo“, *dijački* „latinski“, *dugovanje* „stvar“ (I 64b/1), *dvojiti*,

3 Primjeri iz Mekinićevih dviju knjiga navode se ovako: I = knjiga 1609, II knjiga 1611, a = lijeva stranica, b = desna stranica, poslije znaka / dolazi redak. Primjeri se navode u originalnom slovopisu. Kad se mjesto ne navodi, primjeri su u hrvatskom standardnom slovopisu.

godina „kiša“, *godinati* „padati“, *gospon*, *hasnovit*, *hasniti*, *himba*, *himben*, *himbenost*, *hiniti*, *hiža*, *hižniki*, *hištvo*, *jalan* (*ialni fzuít* I 54b/41, *ialni Turak* 98b/36), *jur* „već“, *kaštiga*, *kip*, *kreljut* „krilo“, *kupel*, *lačan* „gladan“, *listor*, *merkati* „paziti“, *mrčati* (*Okol fsefzte fzuncze mercha* II 16b/21), *munja*, *nadajti* / *nadhajati* (nema u Ghr, ali ima Palkovits) (*kada mene fzmert nadaide* I 16b/12), *pir*, *plavčica* „čamac“, *pripetiti se* „dogoditi se“, *prijeti* (zach ona prije vutrobi I 3b/9), *propeti*, *propetje* (Ghr ima *propelo* „Kruzifix“), *seguran* „hrabar“, *škur*, *tanač*, *tanačnik*, *tanačiti se*, *žukak* „gorak“, *ufati se* „nadati se“, *vred* „uskoro“, *agnjac vazmeni* i drugi (usp. Neweklowsky 1987).

Postoji niz riječi kojih nema u Ghr, ali ih nalazimo u slovensko-njemačkom rječniku Pleteršnika (1894), npr. *hrup* „buka, treska“ (*i fztenniefze zruffi v hrupu* II 37a/18), *hupiti* (slov. *hupati* „schreien“) (*vfzak zablagom fzuíta hupi* I 54a/46; *moia duffa ktebi hupi* II 101b/10), *magnuće* „tren oka“ (*viednom oka magnuttiu* I 26b/10 (slov. *megniti* „mit den Augen winken“), *nadloga* „Plage“ (*zmoijh nadlog pomozimi* I 62b/49, *vnadlogi molli verno* II 35a/3), *naukup* (slov. *navkupe* = *skupaj*) (*Szlaua Bogu Oczu Szinu, naukup i Duhu Szuetomu* II 72a/15), *nazoči* (slov. *nazoči*, v. *navzoči*) (*Tri kaštige fzu nazochi* I 64a/49), *obeselnik* „Tröster“ (slov.), *obličje* „Antlitz“ (*Nefzkri pred manom oblichia* II 55a/18), *obreči* „verleumden“ (*da me neuolina chlouika, obrekoffe prez uzroka* II 78b/18), *obstati* „bestehen“ (*gdo chie predtobom obfztati* I 45b/12), *okoren* „starr“ (*Telo koie lefi okorno* I 78a/21), *opasti* „verfallen“ (*ar chlouik vred opade* II 82b/18), *pokle* (= *pokihdob*) (*Poklie kacha, Euu nagna* I 46a/11), *prijazan*, *prijazniv*, *prijaznjevati* (slov. *prijazen* „Gunst, Huld“) (*Dobar i prijazniu Bogie* I 43b/7), *priličan* (slov. *priličen*) (*Iafzam oudi cheru nifchietan, kchlouiku nifzam prilichan* II 18b/17), *prišastan* (slov. *prišasten* = *prihodnji*) (*do oue ure i vauoi prifaftnoi nochi* I 87b/3), *sice* (*fziczebu ma falofzt vechna* I 41a/2), *srd* „Zorn“ (*fzerd fzuoiu prikriuaiuchi* 92a/16), *škrigitanje* „Knirschen“ (slov. *škr-gutati*) (*plach i zubi skergitanie* II 104a/14), *tovariš* (u Gradišću *tovaruš*), *zda* „jetzt“ (slov. *zdaj* / *sedaj*), kajkavski je primjer: *listor* “samo” (*Szpoznai lifztor chati fali* II 60b/10); kajkavski su oblici: *bum*, *buš*, *bu*, *bumo*.

Ima i obilježja koje su, dakako, čakavske, ali ih u Gradišću ne nalazimo, npr. *jazik* (u Gradišću samo *jezik*), ili prijedlog *kol* (= kod). Mekinić piše samo *danas*, a osobina svih gradišćanskih čakavaca oblik je *denas*.

Među osobinama koje danas nisu gradišćanske nalazimo reflekse druge palatalizacije *k* u deklinaciji, i to u ograničenom broju primjera, npr. *zjaziczi*

(I 86b/13), *razbojniczi* (I 62b/23); za *g* i *h* nisam našao primjere. U kasnijoj pismenosti takve palatalizacije više nema (Hadrovics 1974, 193). Oblik *vno-go* koji se često upotrebljava, nije gradišćanski. U pjesmarici 1609. nalazimo nekoliko oblika duala: *oba z jednoga roda bista* (2b/7), *mufa i fenu fzam stuori, i nižu fzkupa zaruchi* (73b/18), *ona fžta dua v iednom teli* (74a/2), *ki meni da touarifa, ta naiu fzkupa drehuua* (74a/27), (pored *dva lotra, ka bihu...* 19b), nalazimo oblik *crikav* (up. slov. *cerkev*), *crikveni*. Navest ćemo još neke zajedničke osobine Mekinićeva jezika i gradišćanskih ikavsko-ekavskih čakavaca: **dj* > *j* u primjerima kao *narojena, pogerjuje, probujen, odhajam, žajan*, skup *čr* u primjerima tipa *črljen, črn, črez*, zatim *dojde, razajde* i sl., refleks poluglasa *kadi, s manom*, zatim *ki / ka / ko* pored *koji, r* u (*po*)*more, nigdar, nigdir, nigdor*, oblik *peteh* (pijetao).

Nema u Gradišću kontrakcije zamjenica tipa *ma* < *moja, mu* < *moju* i td.

Rekli smo da jezik obaju djela (*Postile*, 1568 i *Pjesmaricā*) pripada čakavskom, ikavsko-ekavskom dijalektu. Ipak, ima razlika u refleksu starog jata. Naime, u *Postili* (1568.) ima kolebanja između *i* i *e* (usp. Poderschnik 1994), dok u gradišćansko–hrvatskoj književnosti takvog kolebanja nema. Ako promatramo primjere s *jatom* kod Hadrovicsa (1974, 54–60) opažamo da je upotreba *i* ili *e* u pojedinim leksemima vrlo dosljedna. Takvo je stanje i danas u čakavskim govorima sjevernoga i srednjega Gradišća (Neweklowsky 1978, karta 2).

Kako to izgleda kod Mekinića, razabire se iz sljedećih primjera:

a) ikavizmi:

bidan (I, II), *bižati* (I, II), *brig* (I, II), *brime* (I, II), *Cvitnica, cvitnički* (II), *človik* (često), *človičanski, človičji, človičtvo, dica* (često), *dičica* (I, II), *dite* (I, II), *diliti* (I, II), *ditece* (11 puta, 3a), *ditetstvo* (I, II), *ditić* (I, II), *ditinstvo* (I), *diva* (I, II), *divičtvo* (I), *divica* (često), *divojka* (I), *drivo* (I), *drugdi* (I, II), *gdi* (I, II), *gori* (I, II), *grih* (često), *grišan* (češće), *grišnik* (češće), *jisti* (I, II), *jiliš* „jelo“ (I, II), *kripiti* (I), *kripitelj* (I, II), *kripak* (I), *kripost* (često), *ličiti* (*bolizan liči*, 40b), *lip* (češće), *lipota* (I), *livi* (II), *miriti* (II), *misec* (I, II), *mliko* (2 puta, 1b, 4b), *mriža* (I, II), *naprid* (I, II), *nazvistiti* (I, II), *nediljni* (19b, 35b), *nimški* (1 put, u naslovu), *obrizan* (I, II), *obrivanje* (I, II), *odrišiti* (I, II), *odrišitelj* (4 puta, 93a), *odrišenje* (1put, 68a), *ondi* (češće), *pinezi* (6 puta, 17b), *plinica* (I), *poslidnji* (I, II), *potriiba* (I), *potriban* (I, II), *potribovati* (I, II), *potripščina* (I, II), *poviti* „povjedati“ (I), *zapovidati* (I), *prepivati* (I), *prepivanje* (I), *primiriti* „primjeriti“ (I), *razdiliti* (I, II), *rič* (često), *rišiti* (I, II), *rišitelj* (I, II), *svidočan-*

stvo (I, II), *svidočtvo* (I), *svidočiti* (I, II), *svidok* (I, II), *svit* (često), *svititi* (I, II), *svital* (I), *svitlost* (često), *svitski* (I, II), *umriti* (često), *vist* (II), *vridnost* (79a), *vrime* (često), *viditi* (često), *vridan* (I, II), *vridnost* (I, II), *zapoviti* (I), *zapovid* (češće), *zapovidati* (I, II).

b) ekavizmi:

bel (I, II), *beseda* (I, II), *bolezan* (2 puta, 23b, 48b), *cel* (I, II), *celovati* (II), *cena* (II), *proceniti* (II), *cvet* (II), *cvetje* (I, II), *cvetak* (II), *del* (I, II), *delnik* (I, II), *delo* (I, II), *delati* (I), *delavac* (I), *koleno* (I, II), *lenost* (I, II), *leto* (češće), *mera* (II), *onde* (češće), *oposred* (I 29a), *oposreda* (I 25a), *pesan* (češće, prvi put u naslovu), *pesak* (I, II), *pre* (prefiks, često), *preko* (1 put, I 84a), *svedočtvo* (*Dai špafžitell ka šzuedochtuu*, 5b), *telo* (često), *telesni* (češće), *vek* (često), *večan* (često), *vekivečan* (češće), *vera* (često), *veran* (često), *verovati* (često), *zvezda* (češće).

c) Kolebanja su rijetka; našao sam samo ove primjere: *bolizan* / *bolezan*, *ondi* / *onde*, *ovde* / *ovdi*, *priko* / *preko*. Alternacije *i/e* u osnovi poput *Cvitnica*, *cvitnički* ali *cvet*, *cvetje*, *cvetak*, *mera* ali *miriti* (II) mogu se objasniti zakonom Meyera i Jakubinskoga (1925: 381-396).

Refleks jata je *a* u ovim dvama primjerima: *gnjazdo* (I, II), *nadra* (*u nadri svojih nosi te*, I 52a/47).

Riječ *bolžzan*, čini se, ne upotrebljava se u živom leksičkom blagu Gradišćanskih Hrvata. Kod Hadrovicsa nalazimo *bolezljiv* i *boleznost* (up. slov. *bolezni*). Oblici *onde* / *ondi* zastupljeni su u gradišćansko-hrvatskoj književnosti (Hadrovics 1974: 147). *Prěko* u Gradišću glasi samo *prik*, kao i u starijoj književnosti (Hadrovics 1974: 55).

Znamo da je Brencijeva *Postila* 1568. u prijevodu Stipana Konzula i Antuna Dalmatina bila namijenjena Hrvatima u zapadnoj Ugarskoj. Jezik *Postile* također je čakavski, ikavsko-ekavski, i već tom činjenicom očekivali bismo podudaranja. Mekinićev suvremenik bio je Bartol Kašić (1575. – 1650.), autor prve hrvatske („ilirske“) gramatike 1604. On je, međutim, ikavizirao svoj jezik, iako je i on također s ikavsko-ekavskog područja (s otoka Paga).

U *Postili* 1568 refleksi *jata* izgledaju ovako (prema Poderschnik 1994: 55–72):

a) ikavizmi:

besida, *človik*, *človičaski*, *človičast*, *človičastvo*, *dijanje*, *dica*, *ditić*, *ditinjski*, *ditinstvo*, *divica*, *divičastvo*, *grih*, *grišni*, *grišnik*, *hotiti*, *ispovidati*, *kripiti*, *kri-*

pak, kripost, lip, namiriti, naprid, naslidnik, podiliti, potriba, potriban, potribovati, poslidnji, prosvititi, razdiliti, rika, rišiti, rič, slip, svit, svitovan, svitnjak, siditi, slip, slipota, tribi, vik, vriči, vrime.

b) ekavizmi:

cel, ded, del, delati, kletinja, len, mesto, obećati, prefiks pre- (sve riječi), pred (prijedlog i prefiks), telo, telesan, trezan, večan.

Kolebanja između *i* i *e* ima u *Postili* svakako više nego u *Pjesmaricama*: *diva / deva, imiti / imeti, nedilja / nedelja, trpiti / trpeti, viditi / videti, vira / vera, virovati / verovati, zapovid / zapoved*. O jeziku *Postile* vidi također Jembrih 1993. koji je priredio pretpisak prvog dijela *Postile* (1568).

Uspoređujući navedene oblike u Mekinićevim *Duševnim pesnama* i u *Postili*, vidjet ćemo odmah neke razlike. Kod Mekinića jedva da ima kolebanja *i / e*, u *Postili* su kolebanja češća. U *Postili* nalazimo oblik *imēti*, dok je kod Mekinića zastupljen jedino oblik *imati*. Druge se razlike vide iz dvaju popisa gore. Uočavaju se također razlike u tvorbi riječi, npr. *človičastvo, človičaski, divičastvo* i slično u *Postili*. Ima i drugih značajnih razlika. Tako je staro slogotvorno *l* kod Mekinića (kao i danas u Gradišću) samo *u*, a u *Postili* dijelom *al* (*napalne, palt, salnce*, Poderschnik 1994: 78) pored oblika sa *u*.

Moramo dodati također neke gramatičke osobine:

Imenička deklinacija *Pjesmarica* podudara se sa stanjem u starijoj književnosti i u govorima Gradišća. Treba spomenuti sljedeće:

U lokativu jednine imenica muškog i srednjeg roda nalazimo nastavke *-i* i *-u*, kao što je to slučaj i u današnjim govorima Gradišća. Primjeri s *-i*: *vBogi* (I 77a/2), *vi/zfi na krifi* (I 15b/50), *u pollij* (I 9a/12); *v/zerczi* (I, više puta, nema *-u*), *pri Bogi* (II 34b/20), *u Bogi* (II 109a/20); *u Bofiem ijmeni* (II 9a/8), *vmoiēm fzerdzi* (II 96a/4), primjeri s *-u*: *Oudi u dolu* (I 59b/49), *Takou vefzell vBogu fiue* (II 54a/7), *u vom dolu* (II 24b/11), *u Duhu* (II 7/21), *vBofiem ijmenu* (II 35a/17), *na krifu* (II 20b/7), *vmoiēm fzerzcu* (II 47b/4), itd.

Slično je stanje i u starijoj pismenosti, gdje su *-i / -u* također slobodne varijante, iako u nekim riječima postoje izvjesne tendencije upotrebe jednog ili drugog nastavka (Hadrovics 1974, 192-193, 198). Houtzagers misli da prvobitno nije bilo slobodne varijante, nego da su dva nastavka bila raspoređena teritorijalno, i da je tek na području Gradišća došlo do upotrebe dvaju nastavaka u sjevernom i srednjem Gradišću (Houtzagers 2008: 305-306; karta 8a, 8b). U znanstvenoj gramatici (Sučić 2003: 92) upotrebljava se jedino *-u*.

U instrumentalu jednine *a-* i *i-*osnova ima također kolebanja u nastavcima, i to *-om*, *-um*, *-u*. Sva tri nastavka nalazimo i u gradišćanskim govorima geografski raspodijeljeno; u govorima srednjega Gradišća nastavak je *-om*, samo u Bajngrobu je *-um* (Neweklowsky 1978, karta 31), koji prevlaži i u starijoj pismenosti (Hadrovics 1974, 200-204). U Mekinića najčešći je nastavak *-om*, rjeđe *-u* i samo izuzetno *-um*. Primjeri s *-om*: *zgodinom* (I 95a/11), *zdufom* (55a/13), *zdiczom* (36a/13), *fztuoiom keruiom* (I 85a/45), *keruiom fzu zlamenouana* (25a/8), *fzpomochiom* (I 58b/5), *fenom* (II 59b/21), *zkeruiom* (II 32a/2), *fzpomochiom* (II 70a/5), *zrichiom* (II 5a/22), *fztom naglom fzmertiom* (II 119a/12); nastavak *-u*: *fzpomochiu* (češće), *zradoftiu* (I 73b/31), *fzplachiu* (II 17a/23), *zuechnu muku* (II 38a/6), *Adam zEuu reche* (II 58a/8), *pred fzmertiu* (II 44a/3); nastavak *-um*: *zdufum* (I 75a/21), ovamo pripada i *medfzobum* (II 106b/10).

Aorist i imperfekt u suvremenom se gradišćanskohrvatskom jeziku jedva upotrebljavaju, a i u starijoj pismenosti rijetki su (Sučić 2003: 197-198). Kod Mekinića oba vremena nisu rijetka.

Primjeri za aorist: *Ia bih porafen i zrannien* (I 20b/42), *Kad bihu okol vechernie, lotrom kofzti Potrene* (I 15b/24), *Kad ia bihi derfan vuzi* (II 102b/17), *fnijm ijh vnogo tifzuch bifse* (II 57a/7), *Znebeß Angeli doidojfe* (I 8a/52); *nitfzega nedotaknuffe* (I 66b/23); *drugim putem idojfe* (I 12a/17), *Gfidouom naiperu doide, da malo vernih naide* (II 21b/8), *da me neuolina chlouika, obrekofje prez uzroka* (II 78b/18), *obtufijfe* (I 10a/5), *igrobifze odtuorijfe* (I 17a/35), *proidoh varofje i zemlie* (II 52a/11), *Vgrob nutar ulizofe* (I 21a/50). Primjeri za imperfekt: *fzpezftmi ti niega bijahu* (I 18b/28), *Iosephmu bijfe Iime* (I 2b/4); *Kad on fnijmi blagouajfe, fzamo obtom on mifzliajfe, dab oni neduoijli*: (I 49b/5); *fzmert chekajfe, kad Christus vgrobi lefajfe* (I 21b/41); *idajfe niemu piti* (I 20a/3); *gouorahu* (I 10b/3); *Kada fnijm gredihu vanka* (I 19a/53); *tada idijfe vfzaki, kvarofu fzuoga roda* (I 8b/39); *vfze vdil vech vanie padahi* (I 50b/20, 1. lice jedn.), *ia fzerdze feliahi, peruo* (I 49a/50), *Ako prem Szin Bosij bijfe* (II 86b/4); *pomagaiuch vneollij, fzkom bihu prigrieteni* (II 18b/13); *chekahu* (II 3b/16), *kako ogani gorajfe* (II 54a/17); *gouorahu* (II 18b/19), *kad ia vuzi fzdiahhi* (II 103a/13), *taiahu* (II 9b/8), *doklie na krihu vijzajfe* (II 22a/12). Aorist i imperfekt u gradišćanskohrvatskom se književnom jeziku jedva upotrebljavaju. Iz nekoliko primjera razabire se nastavak *-hi* u 1. licu jednine (*bihi*, *padahi*, *željahi*, *sidjahi*). Ovaj nastavak navodi se primjerice u Milčetića (1895, 127). Mekinić upotrebljava u imperfektu pored *-hu* također nastavak *-še*, npr. *fzpezftmi ti niega bijahu i grozno ga pfouahu* (I 18b/28); *i fene fellino plakajfe* (II 16b/2).

Futur se tvori kao u gradišćanskohrvatskom književnom i u hrvatskom standardnom jeziku, npr. (u glavnoj rečenici) *gdo chie predtobom obfztati* (I 45b/11); *vtugichie radoftz prijeti* (II 14a/22), (u zavisnoj rečenici) *Ki pak nebu-de veroual, vgrihu vazdar prebiual* (I 40a/52). Vrlo rijetko se *bude* upotrebljava u glavnoj rečenici: *Ta bude kakoti driuo, pri potoki zaftaieno* (I 52a/12). Ipak su dosta česte kajkavske tvorbe za futur: *fzin Chlouichanfski bu prodan, na kris propet i u moren* (I 17b/36), *fziczebu ma falofzt vechna* (I 41a/2), *od niega nebum razluchen* (I 60b/8), *ki fze bu kaial za grihe* (II 85a/1), *tako pouom fiuotu, bum zAngeli vnebu* (II 53a/22), itd.

Poznato je da je Stipan Konzul donio *Postilu* u Željezno da bi među Hrvatima širio luteransku vjeru (Jembrih 2007). Budući da je donio sto primjeraka *Postile*, možemo pretpostaviti da je i Mekinić (valjda i drugi hrvatski svećenici) upotrebljavao tu knjigu. Iako jezik *Postile* nimalo nije identičan s jezikom Mekinićevih *Pjesmarica*, možemo pretpostaviti da je Mekinić prilikom čitanja *Postile* preuzimao riječi i u svoje *Pjesmarice*. Neke zajedničke riječi *Postile* i *Pjesmarica* (ne uvijek u Ghr) jesu: *aer, danas(ka), gljedati, lotar, pravadan, pravadnost, beteg, betežan, hasnovit, himben, hiža, jazik, pinez, propeti, ufati se, vnog*. Neke riječi kojih u Ghj nema, a koje se označuju kao slovenske, i to iz istočne Štajerske ili kod ugarskih Slovenaca jesu: *hrup (Nebeža hoté preminuti zvelikim hrupom, 50/3), magnutje, nazoči, obličje, prijazan, priličan, sard, listo*.

Osim fonetskih i leksičkih posebnosti nalazimo također neka morfološka podudaranja, npr. imperfekt glagola *grem* glasi u *Postili grediše* (3. lice jedn.), a u *Pjesmarici gredihi* (3. lice mn.) (I 19a/53). U obama djelima slična je uporaba instrumentala jednine imenica na *-a* i *-i*; nalazimo uglavnom *-om*, rjeđe *-u*, a jedva *-um*, npr. u *Postilli zvodom* (79), *z ovom prodikom* (36), *Zmarijom* (95), *skarvjom* (40), *Zmariju* (149), i dr.

3. Zaključak

Prva knjiga koja je namijenjena Gradišćanskim Hrvatima bila je *Postilla*, štampana u Regensburgu 1568. godine. Ona je, na kraju krajeva, rezultat slovenske reformacije jer su njeni autori, Stipan Konzul i Antun Dalmatin, bili prevoditelji iz Trubarovih knjiga u Urachu kod Tübingena. Konzul je donio u Željezno priličan broj primjeraka *Postile* za upotrebu hrvatskim svećeni-

ma. Možemo pretpostaviti da su hrvatski svećenici koristili tu knjigu, a među njima je prema svoj prilici kasnije, u 17. st., bio i Grgur Pythiraeus-Mekinić. Prilikom pisanja svojih *Pjesmarica* mogao je preuzimati neke riječi i oblike iz *Postille*, koje je smatrao književnima, i koje se nisu rabile u gradišćanskih ikavsko-ekavskih čakavaca, npr. *jazik*, *danas*, *vnog* i dr. U upotrebi aorista i imperfekta Mekinić se mogao, također, ravnati prema Konzulu, karakterističan je oblik imperfekta *gredihi*. Izraženo je mišljenje da je Mekinić rabio riječi koje se upotrebljavaju u Prekmurju (da se sjetimo: napisao je drugu *Pjesmaricu* za „Hrvate i Slovincé“). Međutim, jedan dio riječi koje su u rječniku Pleteršnika 1894. označene kao istočnoštajerske ili ugarske susrećemo i kod Konzula, npr. *hrup*, *magnutje*, *nazoči* itd. Ono što Mekinić nije mogao preuzimati od Konzula i Dalmatina, to su kajkavske osobine kao tvorbu futura s *bum*, *buš*, *bu*. Kajkavsku i slovensku riječ *listor* nalazimo također u Konzula u obliku *listo*.

Ima, naravno, i drugih podudaranja u jeziku *Postile* i *Pjesmarica*, međutim, čitanje tekstova jasno pokazuje da Mekinić nije nastavljač jezika *Postile*, nego piše svojim jezikom koji se više određuje prema narodnim govorima. To se vidi prije svega kod ikavsko-ekavskog refleksa starog jata koji se često razlikuje od Konzulove upotrebe.

Većina Hrvata u tadašnjoj zapadnoj Ugarskoj nije primila protestantizam. To se dogodilo samo u miješanim selima, gdje su Hrvati živjeli zajedno s Nijemcima ili Mađarima, tako da Mekinićev utjecaj nije mogao biti prevelik. Kad je došlo do protureformacije, *Pjesmarice* su zabranjene i poslije nekoliko desetljeća Hrvati se nisu više sjećali da su nekada imali svoj gradual.

Najstarija knjiga poslije Mekinićevih *Pjesmarica* knjiga je iz 1732. (*Hrvatsko evanđelje*). Kad usporedimo jezik *Evanđelja* (primjer kod Hadrovicsa 1974: 499–502; Jembrih 2012: 40–60) s jezikom Grgura Mekinića, možemo ustvrditi da je taj jezik neovisan od Mekinića i predstavlja u fonetskom, morfološkom i leksičkom pogledu točno jezik sjevernoga i srednjega Gradišća, dakle književni oblik narodnoga jezika. To znači da je Mekinić bio začetnik gradišćanskohrvatske književnosti, ali nije bio uzor za gradišćanskohrvatski književni jezik.

Popis izvora i literature

- Breu, Josef (1970), *Die Kroatensiedlung im Burgenland und den anschließenden Gebieten*, Wien: Verlag Franz Deuticke.
- Dalmatin, Jurij (1584), TA CELI CATEHISMVS, ENI PSALMI, INV TEH VEKSHIH GODOV, STARE inu Nove Kèrfzhanlke Pejnsi, od O. Truberja, S. Krellia, inu od drugih sloshenam inu s dotemi lepimi Duhovnimi Pejnsi pobullhane. v' BITEMBERGI, ANNO M. D. LXXXIII. (Pretisak načinjen prema izvorniku u knjižnici HAZU u Zagrebu, pogovor Jože Koruza, prir. Bogomil Gerlanc, Mladinska knjiga, Ljubljana.)
- Dobrović, Ivan (1955), *Naši Hrvati u dobi reformacije i prva stoljeta u novoj domovini*, Beč (Knjiga 19. Hrvatskoga nakladnoga društva).
- Ghr (1991) = Benčić, Nikola i dr., *Gradišćanskohrvatsko-hrvatsko-nimški rječnik*. Zagreb-Eisenstadt: Zavod za hrvatski jezik.
- Hadrovics, László (1974), *Schrifttum und Sprache der Burgenländischen Kroaten im 18. und 19. Jahrhundert*, Wien und Budapest: Gemeinschaftsausgabe des Verlags der Österreichischen Akademie der Wissenschaften und Akadémiai Kiadó.
- Hautzagers, Peter (2008), On Burgenland Croatian isoglosses, u knjizi: Bro-uwer, Sander (urednik): *Dutch Contributions to the Fourteenth International Congress of Slavists*, Ohrid: Linguistics. Amsterdam–New York: Rodopi, 293-331 (SSGL 34).
- Jakubinskij, L. (1925), Die Vertretung des urslavischen ě im Čakavischen. U: *Zeitschrift für slavische Philologie*, 1.
- Jembrih, Alojz (1984), Jezične osobine pjesmarica Grgura Mekinića Pythiraeusa (1609. i 1611.), u knjizi: B. Finka (glavni urednik). U: *Gradišćanski Hrvati 1533–1983*, Zagreb, 71–87.
- Jembrih, Alojz (1990), Grgur Pythiraeus Mekinić i njegove pjesmarice (1609. i 1611.), Zagreb: Kršćanska sadašnjost) [= pogovor uz pretisak], 5-111.
- Jembrih, Alojz (1993), Riječ priređivača i izdavača, u knjizi: Antun Dalmatin i Stipan Konzul, *Postilla*. Ratispona 1568, 1-59 [= pogovor uz pretisak].
- Jembrih, Alojz (1997), Na izvori gradišćanskohrvatskoga jezika i književnosti, Znanstveni institut gradišćanskohrvatskih Hrvatov, Željezno, Eisenstadt.
- Jembrih, Alojz (2007), *Stipan Konzul i „Biblijski zavod“ u Urachu*, Rasprave i građa o hrvatskoj knjižnoj produkciji u Urachu (1561-1565) i Regensburgu (1568.), Teološki fakultet Matija Vlačić Ilirik, Zagreb.

- Jembrih, Alojz (2012), Horvaczko Evangyelye (1732.) uzor gradišćanskohrvatske književnojezične norme. U: *Kroatologija*, 3, br. 2, Zagreb, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 40-64.
- Jembrih, Alojz (2018) Gergur Pythiraeus Mekinić – začetnik gradišćanskohrvatske cerkvene pesni. U: *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, letnik 41, št. 2, Ljubljana, 395-404 .
- Kašić, Bartol (Bartholomaeus Cassius) (1977), *Institutiones linguae illyricae. Romae 1604. Nunc iterum edidit R. Olesch, Köln–Wien: Böhlau.*
- Lončarić, Mijo (1990), Podrijetlo Gradišćanskih kajkavaca, u knjizi: Lončarić, Mijo: *Kaj – jučer i danas*. Čakovec: „Zrinski“, 148-158.
- Mekinić, Grgur (1609/1611), *Dusevne peszne psalmi ter hvale vzdania diachke, od bogaboiechih vchenih mvsu V nimskom i nikoliko vugerfzkom Iaziku fpraune, a fzada pak VHeruatzki iazik preobernvte po Gerguru Pythiraeufu alit Heruatzki Mekinichiu Pri S. Krifi kol Soprona Plebanufu*. Stampane pri Sz. Krisi po Imre Farkafu u letu 1609. Pretisak s pogovorom A. Jembriha, Zagreb 1990. (Kršćanska sadašnjost).
- Meršić, Martin, ml. (1972a), *Znameniti i zaslužni Gradišćanski Hrvati*. Bez mjesta: Čakavski sabor, 19-36.
- Meršić, Martin (1972b), Zwei neuentdeckte kroatische Gesangbücher aus der Reformationszeit. U: *Burgenländische Heimatblätter*, 1, Eisenstadt, 24-32.
- Milčetić, Ivan (1895), Čakavština kvarnerskih otoka, *Rad JAZU* 121, 92–131.
- Neweklowsky, Gerhard (1978), *Die kroatischen Dialekte des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete*, Wien (Österreichische Akademie der Wissenschaften. Schriften der Balkankommission, Linguistische Abteilung, 25).
- Neweklowsky, Gerhard (1987), Lexikalische Übereinstimmungen im nordwestlichen Südslawischen. U: *Slavistična revija*, Ljubljana, 35, 3–16 i 187–209.
- Neweklowsky, Gerhard (1997), Neke bilješke o jeziku Grgura Pythiraeusa-Mekinića. U: *Wiener Slavistischer Almanach* 40, Wien, 279-286.
- Neweklowsky, Gerhard (2018), Zur Sprache der ältesten Bücher der Burgenländischen Kroaten (Duševne pesne 1609 und 1611). U: *Wiener Slavistisches Jahrbuch*, N. F. 6, Wien, 1-15.
- Palkovits, Elisabeth (1987), *Wortschatz des Burgenländischkroatischen*. Wien (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Schriften der Balkankommission, Linguistische Abteilung, 32).

- Pleteršnik, Maks (1894), *Slovensko-nemški slovar*. Ljubljana: Knezoškofijstvo.
- Poderschnig, Veronika (1994), *Sprachliche Untersuchung der Postille 1568 von Stipan Konzul und Antun Dalmata*, Klagenfurt (diplomski rad Univerziteta u rukopisu).
- Semmelweis, Karl (1972), *Der Buchdruck auf dem Gebiet des Burgenlandes bis zu Beginn des 19. Jahrhunderts (1582 – 1823)*. Burgenländische Forschungen, Sonderheft IV, Eisenstadt.
- Smolik, Marijan (1969), Grgur Mekinić in njegovi pesmarici 1609 in 1611, *Časopis za zgodovino in narodopisje, Nova vrsta*, 5 (XL.), 246–272.
- Sučić, Ivo (urednik) (2003), *Gramatika gradišćanskohrvatskoga jezika*. Željezo: Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvatov.
- Škafar, Ivan (1969), Grgur Mekinić Pythiraeus, hrvatski protestantski pisatelj, in začetki slovstva pri Gradišćanskim Hrvatih. U: *Časopis za zgodovino in narodopisje, Nova vrsta*, 5 (XL), 273–295.

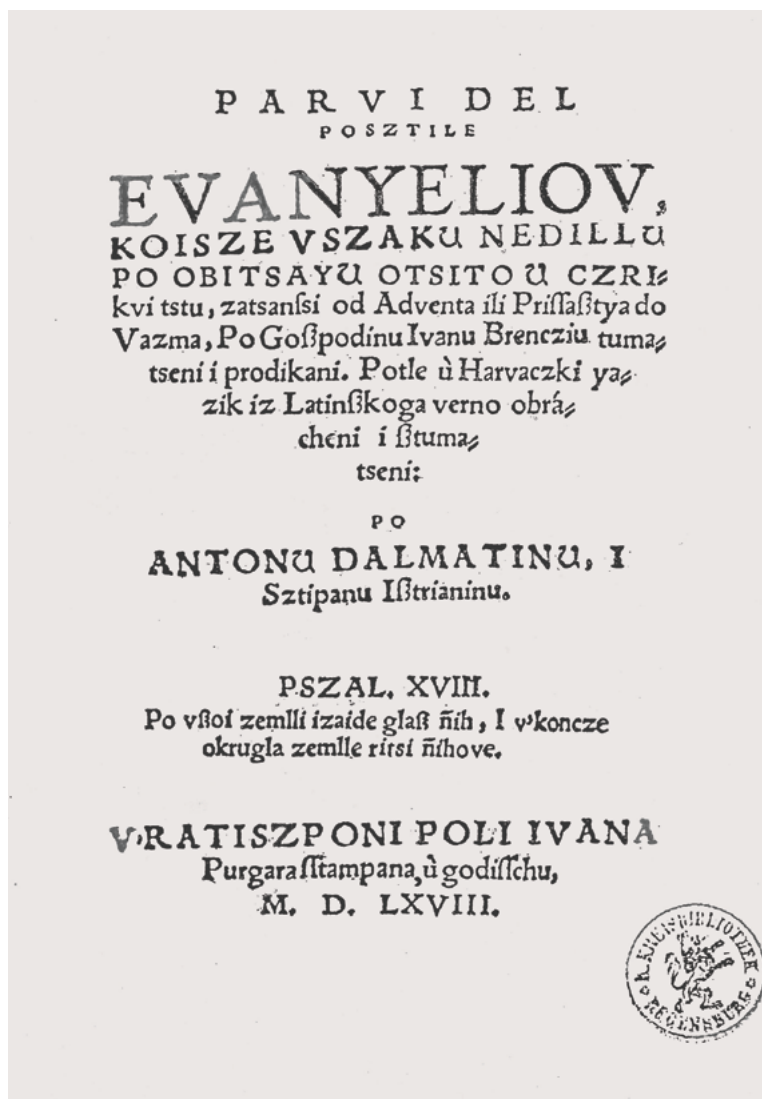
On the language of the first Burgenland Croatian books (Duševne pesne 1609 and 1611).

Summary

Grgur Mekinić is the author of Croatian hymns printed in Western Hungary (today Burgenland, Austria) in 1609 and 1611. The songs are translations of German, Latin, and Hungarian Protestant hymns. We do not know where Mekinić came from, he did not stem from Western Hungary (Burgenland). He was a Protestant pastor who wanted to disseminate the new faith among the Western Hungarian Croats. Mekinić's efforts, however, failed, since the vast majority of Western Hungarian Croats remained Catholic. The language of the hymns is the Ikavian-ekavian subdialect of Čakavian Croatian. In Mekinić's language there are some local Burgenland Croatian features like *jime* „name“ or *gljedat* „look“, there are many typical Čakavian phonetic, morphological and lexical features. However, there are also lexical items which can be considered Slovenian. In this article Mekinić's language is compared with Burgenland Croatian including their old literature, then the Čakavian *Postilla* of 1568, and other dialect material. It can be said that Mekinić's hymns are the first two books of the Burgenland Cro-

ats, but they do not represent the beginning of their literature, since they were forbidden by the Catholic Church and afterwards entirely forgotten. The uninterrupted Burgenland Croatian literature begins more than a century later.

Keywords: Burgenland Croatian language, oldest printed books, Protestant hymns, Čakavian dialect, Ikavian-ekavian subdialect, Western South Slavic dialectology.

Naslovnica Konzul-Dalmatinove *Postille* (1568.), prvi dio; preuzeto iz pretiska (prir. A. Jembrih 1993)

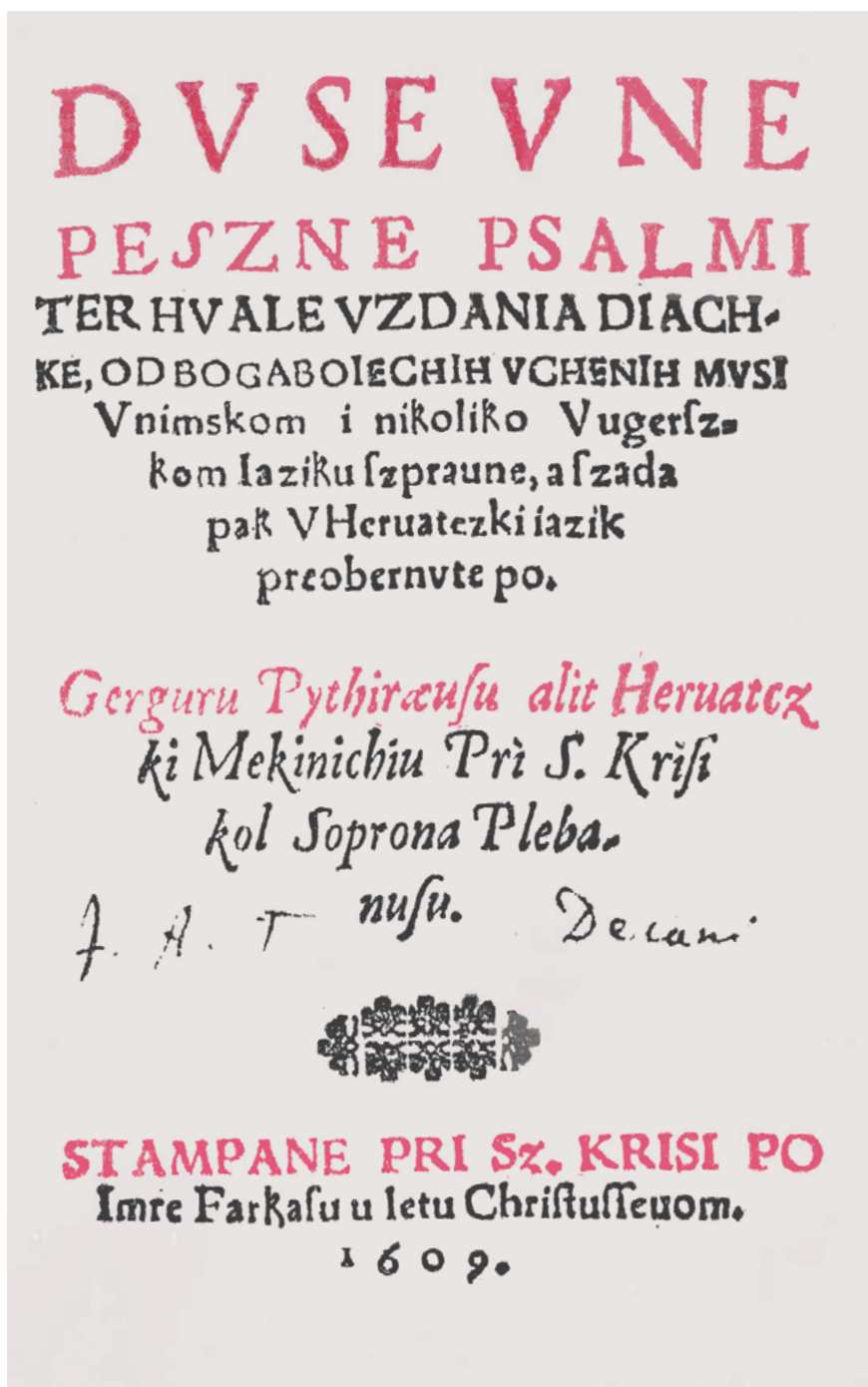
DRVGI DEL
POSZTILE, TO YESZT, LE,
TNI DELI EVANYELIOV, KISZE
od Vazma zatsanfsi, dari do priffaßtya otsie
to ù Czrikvi vsßaku Nedillu tstu : Latinß,
kim yazikom istumatseni skrozi pots,
tovanoga musa Gosßpodina,
Ivana Brenczia.

POTLI NA HARVACZKI YAZIK
po Antonu Dalmatinu i Sztipanu Ist
trianinu obrácheni.

SNEYE ŪKAZOM ZAYEDNO
sentencziy i ritsi.

V. RATISPONI POLI IVA,
na Purgara stampa, Vletu
M. D. LXVIII.

Naslovnica, drugi dio *Postille* (1568.), primjerak u
knjižnici HAZU, Zagreb, sign. R 487.

Naslovnica *Duševnih pesan* (1609.),
preuzeto iz pretiska (prir. A. Jembrih 1990.)

Naslovnica *Duševnih pesan* (1611.),
preuzeto iz pretiska (prir. A. Jembrih 1990.)